

SLOVENSKI INTELEKTUALCI DANAS

Božo Repe

UDK: 316.344.32(497.4)“201”

Sažetak: Slovenski su intelektualci u povijesti bili preslabi da bi mogli ostvariti veći međunarodni utjecaj. Često su bili i u ulozi političara, a neki od njih smatrani su “očevima naroda”. U osamdesetim godinama počeli su prisezati na nedefinirani “srednjoeuropski” identitet koji bi ih odmaknuo od balkanskog “jugoslavenstva”. Osamostaljenje Slovenije i globalizacija promijenili su situaciju, ali ne nužno nabolje. Vidljiv je bio uspon nacionalizma i osjećaj samodovoljnosti, povezan s nastankom nacionalne države. Gubitkom jugoslavenskoga intelektualnog i kulturnog zaleđa smanjio se prostor intelektualnog i kulturnog djelovanja, kao i mogućnosti za polemičnu i kritičku razmjenu mišljenja. Od očekivanog “srednjoeuropskog identiteta” ostalo je vrlo malo toga, a obnovile su se nekadašnje ideološke podjele. Uključenje u Europsku uniju nije osiguralo novi širi intelektualni prostor u koji bi se slovenski intelektualci uključili sa svojim stajalištima, bilo da je riječ o političkoj izgradnji Europske unije bilo o širim intelektualnim promišljanjima o europejstvu i njegovoj sudbini.

Ključne riječi: liberalizam, konzervativizam, civilno društvo, Društvo slovenskih pisaca, PEN, Liberalna akademija, Zbor za republiku, Forum 21, Koordinacija kulturnih organizacija Slovenije, Slovenska akademija znanosti i umjetnosti

Želimo li stvoriti predodžbu o ulozi slovenskih intelektualaca u današnjem društvu, potrebna je određena poopćena kategorizacija, a i nekoliko intervencija u prošlost. Slovenci su do osamostaljenja Slovenije živjeli u međunacionalnim državama s kojima većinom nisu bili zadovoljni te su intelektualci obično bili glavni izvor, a često i generator toga nezadovoljstva. Budući da Slovenci u nacionalnim pokretima 19. stoljeća nisu uspjeli ostvariti političku autonomiju, kamoli državu, a njihov je ekonomski stalež bio slab, intelektualci su istovremeno imali ulogu političara odnosno narodnih buditelja, što se počelo mijenjati nastankom stranaka krajem 19. stoljeća. Ipak, utjecaj intelektualaca ostao je još uvijek snažan – u liberalnom taboru najvažniji političari bili su istovremeno i pisci, kao npr. Ivan Tavčar ili Ivan Hribar.

Razdoblje Kraljevine SHS odnosno Kraljevine Jugoslavije bilo je razdoblje iznimne politizacije, kako u nacionalnome tako i u socijalnome smislu, posebno glede odnosa između kulture i politike. Jedan od najuglednijih intelektualaca toga vremena, Lojze Ude, zapisao je:

Naime, u svakom narodu postoji neka gotovo nenormalna napetost između kulture i politike, gotovo trajan nesklad između kulture i političke usmjerenosti. U nijednom narodu ta

napetost i nesklad nisu tako oštri i duboki, u nijednom narodu ne pokazuju tako katastrofalne znakove kao u slovenskom.¹

Što se tiče stranih utjecaja, očito je plansko preusmjeravanje od njemačkog utjecaja (koji je postao preziran) prema francuskome. Važnu ulogu u slovenskoj politici, kao i već u vrijeme Austro-Ugarske, imali su svećenici koji su na čelu s dr. Antonom Korošcem također vodili najsnažniju stranku, Slovensku ljudsku stranku (Slovensku narodnu stranku). Liberalno usmjereni intelektualci bili su u političkom smislu u manjini, a u javnosti vrlo utjecajni (barem onaj dio koji nije bio unitarno jugoslavenski),² dok je ljevica, osobito prema kraju tridesetih godina, opterećena sporovima zbog politike Kominterne i Sovjetskog saveza. Kao što je zapisao Milosav Janičijević, bio je “proces idejne diferencijacije slovenske inteligencije mnogo dublji i sveobuhvatniji nego što su mislili”, iako se tada činilo da će najšire vrste intelektualaca povezati zajednička borba za nacionalno i kulturno zajedništvo slovenskog naroda.³ Uz sve ideološke i političke sporove u socijalnom je smislu bila još i dodatno očita pojava proletarizacije inteligencije, što je posebno zaoštrila ekonomska kriza u tridesetim godinama.⁴

U vrijeme Drugoga svjetskog rata većina intelektualaca bila je na strani Oslobođilačke fronte, iako je i protupartizanski tabor uspio pridobiti važan dio njih za sebe, ali je to zbog ratnih prilika teško dokazivo. Nakon rata emigriralo je oko 500 obrazovanih ljudi i 260 svećenika, a dio je ostao u domovini ili je bio ubijen.⁵

Nakon Drugoga svjetskog rata prevladala je marksistička ideologija. Nije bio poželjan ni liberalizam. Obračun s opozicijom u prvome desetljeću nakon Drugoga svjetskog rata isplanirao je strogo nadziran ideološki i misleni okvir, koji su pojedinci pokušali učiniti elastičnijim tek od druge polovine pedesetih godina nadalje (nekoliko omladinskih i književnih časopisa, *Revija 57* i s njom povezan *Oder 57* te *Perspektive*).⁶ Šezdesete su godine putem studentskih pokreta donijele i val ljevičarske filozofije, povezane ponajprije s Marcuseom. Sedamdesete godine, koje su slijedile “liberalnije” i turbulentnije šezdesete, bile su, u intelektualnoj misli zbog političkih pritisaka, korak unatrag. Dobile su – iako samo djelomično opravdano – naziv “olovne godine”. Tek u osamdesetim godinama možemo opaziti ponovnu nazočnost desne, uvjetno rečeno “građanske” intelektualne elite, povezane najviše s nastankom *Nove revije*. Isprva se *Nova revija* prije svega bavila književno-esejističkim problemima i zauzimala za neovisnost od ideologije i politike, a sredinom osamdesetih godina uz Društvo slovenskih pisaca postala je i glavnim nositeljem promijenjenih pogleda na nacionalno pitanje.⁷ Krajem osamdesetih godina možemo opaziti i ulazak emigrantske književnosti koja je vrhunac postigla u devedesetima, a nekoliko rijetkih intelektualaca također se doselilo u Sloveniju (najpoznatiji je Andrej Rot). Nakon više desetljeća ponovno je

¹ Lojze UDE, “Kultura in politika”, *Sodobnost*, 1/1933., br. 2, 55–56.

² Više o tome: Jurij PEROVŠEK, *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929*, Ljubljana 1995. Vidi također: Jurij PEROVŠEK, *V zaželeni deželi. Slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941*, Ljubljana 2009.

³ Milosav JANIČIJEVIČ, “Politični in idejni boji slovenskih intelektualcev med obema vojnama”, *Sodobnost*, 30/1963., br. 4, 428.

⁴ Ivo BRNČIČ, “Intelektualec in sodobna družba”, *Sodobnost*, 3/1933., br. 4, 156–160.

⁵ Bojan GODEŠA, *Kdor ni z nami je proti nam. Slovenski izobraženci med okupatorji. Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*, Ljubljana 1995., 365.

⁶ Više o tome: Božo REPE, *Obračun s Perspektivami*, Ljubljana 1990.; Aleš GABRIČ, *Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945–1952*, Ljubljana 1991.; Aleš GABRIČ, *Socialistična kulturna revolucija*, Ljubljana 1995.

⁷ Božo REPE, *Slovinci v osemdesetih letih*, Ljubljana 2001., 34.

počeo rasti utjecaj katoličkih intelektualaca, kako ortodoksnog krila povezanog s Katoličkom Crkvom tako i kršćanskih socijalista okupljenih oko *Revije 2000* (koja djeluje već od 1969. godine). Postupna pluralizacija osamdesetih godina, a pogotovo osamostaljenje iznova su donijeli oštar i permanentan ideološki boljitak, sličan onomu u tridesetim godinama.

Današnje intelektualce odnosno intelektualne krugove u Sloveniji mogli bismo kategorizirati na više načina: prema ideološkom izvoru, generacijski, prema medijskoj rezonantnosti (tzv. oblikovatelji javnoga mijenja), organizacijski (kao pripadnike društava ili pokreta), prema međunarodnoj rezonantnosti. Ideološki izvor u svojoj biti ostaje nepromijenjen, shematski podijeljen na lijevo-liberalni i katoličko-konzervativni dio. Mogli bismo detektirati i nešto što bismo nazvali "centar", no tu je prije svega riječ o samoprozvanosti (samoopredjeljenju) pojedinaca koji pozivaju na prevladavanje podjela. Kritička analiza njihove pozadine i nastupa ubrzo pokazuje da je "neideologija" u stvarnosti upravo takva ideologija kao što je opredjeljivanje za desnicu ili ljevicu, a često je riječ o prikriivanju jednog od opredjeljenja (najčešće desnice). Karakteristika intelektualne sfere u Sloveniji u posljednjih dvadeset godina bila je izraziti pomak u desno, što je djelomično posljedica okrijepljenog domaćeg protukomunizma, djelomično njegov "uvoz" izvana nakon pada Berlinskog zida, odnosno već prije u vrijeme tačerizma i reganizma, a djelomično, možda čak i najviše, posljedica činjenice da se europska politika (EU) kao cjelina pomakla u desno, podlegla neoliberalizmu i zaboravila na izručenje "države blagostanja".

Osamostaljenje Slovenije donijelo je iznimno povećan utjecaj Katoličke Crkve i s njome povezanih intelektualca. Crkva je okrijepila svoje medije i dobila nove, a uz to mnogo emisija i prostora u javnim i komercijalnim medijima. Postala je neka vrsta "partnera" državi, a njezini intelektualci utjecajni anketni voditelji bez kojih se nije odvijala i ne odvija se nijedna važnija javna rasprava. No, u skladu s ishodištem da su vjernici i državljani, Katolička Crkva kao njihova predstavnica ima pravo izjašnjavati se o svim javnim pitanjima. Takvo stajalište skriva političku i nazorsku raznovrsnost unutar katoličke sredine. Ta je različitost bila prilično slabo izražena, a s financijskim slomom Katoličke Crkve, posebno Mariborske nadbiskupije, i izborom novog pape jača. Katolička Crkva uspjela je ostvariti i niz trajnijih ili kratkoročno interesnih civilno-društvenih pokreta koji zastupaju njezine interese i u kojima sudjeluju ili ih vode katolički intelektualci. Druga je karakteristika pad interesa za intelektualce i književnost nakon što je ona izgubila politički naboj. Mnogo ih je odgovorilo tako da su ostali u politici ili ušli u nju. Bilo je mnogo predrasuda prema nekadašnjem zajedničkom jugoslavenskom prostoru. U književnosti je to nadišla knjiga Gorana Vojnovića *Čefuri raus*, a slovensku kulturnu scenu oživjeli su i neki imigranti iz ostalih dijelova Jugoslavije, osobito Branko Đurić – Đuro, a na neko vrijeme i Rade Šerbedžija. Protuslovno se je usprkos općem protujugoslavenskom političkom usmjerenju očuvao jugoslavenski utjecaj, a na području zabavne glazbe možda čak i ojačao. Nijednoj malo poznatijoj pjevačici ili pjevaču rocka, popa ili turbofolka s nekadašnjeg područja Jugoslavije nije bilo i nije teško napuniti i najveće dvorane u Sloveniji.

Treća je karakteristika povećana angažiranost kako ljevičarskih intelektualaca tako i desničarskih razumnika u političkim bitkama posljednjih godina.

Organizacijske veze kompleksnije su i fluidne, djelomično i generacijski uvjetovane. Krug oko *Nove revije* nakon osamostaljenja se posvađao i razišao. Onaj dio koji je ostao privatizirao je nakladništvo, izrazito podupirao desnicu, posebno Janeza Janšu. Inercijom je zbog stare slave dobivao veliku financijsku potporu kako desnice tako i ljevice, no usprkos tomu zagazio je u velike financijske poteškoće. Objavljivao je više ili manje kućne autore,

počeo izdavati časopis *Ampak*, koji je imao mali broj čitatelja, a državne subvencije iskorištavao za političke akcije. Tadašnjemu ministru vanjskih poslova, formalno još članu liberalne stranke i vlade, u stvarnosti već Janšinu privrženiku Dimitriju Rupelu (koji ga je još kao "liberalac" iznimno oštro kritizirao i označavao kao autokrata), plaćao je, primjerice, poseban zrakoplov iz Londona kako bi pravovremeno sudjelovao u osnivanju Zbora za republiku 2004. godine. Zbor za republiku osnovan je s namjerom potpore prodora Janeza Janše na vlast. U ožujku 2014. časopis je otišao u stečaj. Kao što je zapisala jedna od najpronijcljivijih slovenskih novinarki Tanja Lesničar Pučko:

Nova revija i njen stečaj priča su našeg vremena, simptom toga što se u Sloveniji događalo od '80. godine do danas. Započela je kao poticaj grupe intelektualaca kako bi u javni prostor već uzdrmanog režima unijeli neke od ideja i vrijednosti koje nije htio čuti ili razumjeti, nastavila je kao ambiciozni nakladnik koji je knjigama dodao i časopis, zatim se sve više širila – i istovremeno ideološki sužavala – na civilno-društveno te na kraju u potpunosti na političko polje.⁸

Krug oko *Nove revije* pokazivao je i velike znanstvene ambicije, između ostalog i osnivanjem Instituta Nove revije koji još djeluje, a *Nova revija* preko njega je obavljala financijske transakcije jer je godinama imala blokiran račun.

Intelektualno zaleđe Slovenske demokratske stranke ostaje i Institut dr. Jože Pučnika osnovan 2006. godine, u vrijeme prve Janšine vlade (2004. – 2008.). U određenome smislu to vrijedi i za intelektualno slab i izrazito antikomunistički usmjeren Študijski center za narodno spravo (Študijski centar za narodno pomirenje) koji je osnovala Janšina vlada krajem mandata – isprva unutar Ministarstva pravosuđa koje je vodio dr. Lovro Šturm. Centar se financirao neposredno iz proračuna, a zaposlenici nisu trebali ispunjavati znanstvene kriterije kao što moraju istraživači u institutima i na sveučilištima. Nijedna lijevo-liberalna vlada ga se, usprkos kriznim odnosima, nije usudila ukinuti. Kao potporu Janši (koji je kasnije te godine i pobijedio na izborima) desničarski su intelektualci 2004. godine osnovali ranije spomenuti Zbor za republiku, koji su, naime, formalno utemeljili činjenicom da ciljevi 57. broja *Nove revije* iz 1987. godine i nekih drugih programskih dokumenata iz tog vremena još nisu bili ostvareni. Zbor za republiku osnovalo je 25 uglednijih intelektualaca, većinom Janšine Slovenske demokratske stranke (SDS), a u njemu su i katolički intelektualci i teolozi. Vodili su ga bivši ustavni sudac dr. Peter Jambrek (2004. – 2008.) i dr. Gregor Virant koji, doduše, nije bio član SDS-a, ali je bio ministar u Janšinoj vladi (zbor je vodio od 2008. – 2011.). Virant se razišao s Janšom i osnovao svoju stranku, godinu dana sudjelovao je u njegovoj drugoj vladi koju je zatim – zbog ocjene antikorupcijske komisije prema kojoj Janša ne zna objasniti izvor dijela svojih prihoda – pomogao srušiti. Sadašnji je predsjednik dr. Lovro Šturm, također ministar u Janšinoj vladi, bivši ustavni sudac i Janšin gorući podupiratelj. Djelomično je osnivanje Zbora za republiku bilo i reakcija na Forum 21, koji je osnovao bivši slovenski predsjednik Milan Kučan i u kojemu su, uz najvažnije gospodarstvenike, bili okupljeni i utjecajni lijevo-liberalni intelektualci. Društvo je osnovano u ožujku 2004. kako bi se otvorio prostor za raspravljanje o gospodarskim, socijalnim, kulturnim i etičkim pitanjima, odnosno kao što je zapisano u statutu:

Forum 21 neprofitna je ustanova civilnog društva koja želi zajedničkim promišljanjima o trajnijim društvenim procesima u domovini, u Europskoj uniji i u globaliziranom svijetu

⁸ Tanja LESNIČAR PUČKO, "Komentar o stečaju Nove revije: megalomanija in še kaj" (<http://knjiga.dnevnik.si/sl/Refleksija/1614/Komentar+o+ste%C4%8Daju+Nove+revije%3A+Megalomanija+in+%C5%A1e+kaj>).

doprinositi temeljima za kompetentan izbor dugoročnih razvojnih usmjerenja u Sloveniji i međunarodnom prostoru. U svojem se radu oslanja na slobodoumnu duhovnu i kulturnu tradiciju koja poštuje različitost.⁹

Postojalo je više razloga za osnivanjem: od nezadovoljstva stranačkom politikom koja se bavila sama sobom, patritokratski je dijelila pojedine feude vlasti i ostajala pri svakodnevnom pragmatizmu bez promišljanja o vizijama, do želje da se iskustvo međunarodnih foruma u kojima je Kučan sudjelovao na sličan način ostvari i u slovenskom društvu i doprinese njegovu razvoju.

Forum je kod opozicije, posebno SDS-a, bio prihvaćen vrlo kritično. Na nož su ga dočekali i neki mediji, ne samo desničarski (*Demokracija*, *Mag*, *Družina*) nego i neoliberalne *Finance*. Ideja o nastanku *Foruma 21* krajnje se oblikovala na susretu u čast sedamdesete obljetnice dr. Matjža Kmecla 25. veljače u hotelu M (nekadašnja Ilirija) u Šiški, koji je bio u vlasništvu Mercatora. Mercator je tada vodio kasniji župan Ljubljane i pobjednik izvanrednih izbora 2011. godine (nakon kojih nije uspio sastaviti vladu), Zoran Janković.

Na susretu se okupilo oko 25 ljudi, uglednijih kulturnjaka i umjetnika, gospodarstvenika, sveučilišnih profesora. Susretu su također prisustvovali predsjednik koalicijskih Socijalnih demokrata (SD) i predsjednik parlamenta Borut Pahor i predsjednik vlade te Liberalne demokracije Slovenije (LDS) Tone Rop. Službeno je Forum bio osnovan nešto kasnije u Cankarjevu domu, na sastanku je bilo oko 230 najuglednijih slovenskih ličnosti, od toga četvrtina glavnih gospodarstvenika, a koji su Forum, nakon što je na izborima pobijedio Janša, počeli naglo napuštati. Forum se smatrao nekom tajnom ložom, "Kučanovim klanom" koji gospodarski i politički vlada Slovenijom. Forum se inače ponajprije bavi organizacijom javnih rasprava o važnim pitanjima slovenskog društva i u Sloveniju je doveo nekoliko uglednih europskih ličnosti.

Društvo slovenskih pisaca i PEN klub već su u osamdesetim godinama bili svjetonazorski prilično raznorodni. U prvih desetljeće i pol samostalne države njihov se utjecaj smanjio. Pod predsjedanjem pjesnika Vena Taufera iznova su se izrazito politički angažirali na strani masovnoga prosvjednog pokreta u zimi i u rano proljeće 2012./2013.¹⁰ Iz PEN-a su zbog neprijateljskih nastupa prema ljudima i drugih razloga isključili Janeza Janšu (koji je članom postao krajem osamdesetih godina i u njemu ostao i kao političar), što je u PEN-u i DSP-u prouzrokovalo raskol i istupanja, između ostalog uglednog slovenskog pisca Drage Jančara (inače podupiratelja desnice i posebno Janeza Janše) te Borisa Pahora, pisca iz slovenske dijaspore. Umjetnici svih vrsta u prosvjedničkoj su se zimi 2012./2013. iznimno angažirali. Povezali su se u Koordinacijski odbor kulture Slovenije (KOKS) koji je, uz Društvo slovenskih pisaca, osnovalo (ili u njega pristupilo) još oko 40 drugih kulturnih organizacija ili institucija. Neposredan povod za osnivanjem u siječnju 2012. bilo je uklanjanje samostalnog Ministarstva za kulturu (Ministarstvo je nakon pada Janšine vlade u

⁹ Forum 21: Društvo za politična, gospodarska, razvojna, socialna, etična in etična vprašanja (<http://www.forum21.si/o-nas.html>).

¹⁰ Spor između predsjednika DSP-a i prvaka SDS-a započeo je 2012. godine. Neposredno prije imenovanja druge Janšine vlade Taufer se u intervjuu za časopis *Mladina* žalio kako će predsjednik vlade postati nekadašnji "vrhovni ratni operativac, koji ništa ne zna o prljavim poslovima s oružjem". Tjedan dana kasnije portal *Požareport* objavio je dokumente koji navodno dokazuju kako je Taufer u sedamdesetim godinama, u vrijeme službovanja na britanskom radiju BBC-u, surađivao s nekadašnjom Službom državne sigurnosti. Slijedila je ljetna bitka za interpretaciju u kojoj su *Reporter*, *Demokracija* i *Politikis* povećavali pritisak na predsjednika DSP-a, a Taufer je navode kategorički odbijao. Igor BRATOŽ, "Pisatelji o izključitvi Janeza Janše" (<http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/pisatelji-o-izkljucitvi-janeza-janse.html>).

novoj vladi Alenke Bratušek ponovno osnovano, op.a). Kao što je zapisano na internetskoj stranici KOKS-a, on:

(...) djeluje u interesu zaštite i razvoja kulture i umjetnosti u Sloveniji. Pokazalo se kako slobodu kulture i umjetnosti nije moguće obraniti ako se istovremeno ne spriječi razvoj demokratskog sistema, vladavine prava i socijalne države. Zato je KOKS ujesen 2012. bio među inicijatorima prosvjeda. Politička, gospodarska, pravosudna, moralna, socijalna i kulturna kriza se nastavlja, zato KOKS ostaje angažiran za demokratsku preobrazbu društva. Nakon što će procesi demokratske obnove isteći, KOKS će se vratiti svojem temeljnom poslanstvu – zaštititi razvoja kulture i umjetnosti.¹¹

U ustaničkom pokretu sudjelovale su i različite druge umjetničke grupe koje su kulturnim događanjima, duhovitim nastupima i maskama te na različite druge načine izražavale protest protiv Janšine vlade, partitokracije te ekonomskih i socijalnih odnosa u politici.

Lijevo-liberalni dio slovenske inteligencije nakon osamostaljenja se djelomično povezao u Liberalnu akademiju te je bio neka vrsta intelektualnog zaleđa Liberalne demokracije Slovenije (LDS), odnosno stranaka koje su nakon raskola izašle iz nje, posebice stranke Zares (koja je također već nestala s političke scene). Liberalna akademija osnovana je 1992. godine kao Društvo za proučavanje političke demokracije i liberalizma. Većina sadašnjih članova Liberalne akademije najprije se sastajala u okviru neformalnog udruženja Debatni klub 89, grupe intelektualaca sociološko-humanističkog smjera. Spomenuti Debatni klub 89 nastao je u razdoblju živahnih pokreta civilnog društva, koji su ponajprije u drugoj polovici osamdesetih godina bili jedan od najvažnijih čimbenika mirnog prelaska iz jednostranačkog sistema u demokraciju. Debatni klub 89 u razdoblju nastajanja stranaka intenzivno je sudjelovao u preoblikovanju nekadašnje Zveze socialističke mladine (Savez socijalističke omladine) u Liberalno demokratsku stranku. Važan dio intelektualaca iz tog kruga šezdesetih je godina izašao iz studentskog pokreta te je bio aktivan i u osamdesetim godinama kada je prednost davao liberalnim, a ne nacionalnim (nacionalističkim) idejama.¹²

Liberalna akademija organizirala je nekoliko rezonantnih susreta i izdavala zbornike o aktualnim odnosima u Sloveniji i na engleskom jeziku.¹³ Lijevo-liberalni intelektualci bili su općenito stranački manje povezani sa svojom političkom opcijom, ali i kritičniji, što je stvaralo i stvara sliku brojnih sporova u ljevici. Mnogi također nisu bili članovi Liberalne akademije ili nekog sličnog udruženja, nego "slobodnjaci" koji su pisali i pišu za razne časopise i novine (*Mladina*, *Delo*, *Dnevnik*). Najugledniji predstavnik koji je proizašao iz tog kruga svjetski je poznati filozof Slavoj Žižek.

Iz prosvjednog pokreta izrasla je civilno-društvena organizacija Solidarnost, koja je udružila brojne liberalno-ljeve intelektualce. Na kraju je iz nje nastala i stranka, no u poplavi novonastalih stranaka u očekivanju izvanrednih izbora u srpnju 2014. s manjim odjekom od očekivanog.

U Sloveniji je intelektualno vjerojatno najsnažnija generacija rođena u kasnim četrdesetima ili pedesetim i šezdesetim godinama. Proboj mlađih generacija (to vrijedi za sva društvena područja) vrlo je ograničen. Nekoliko novih lica eksponirala je sadašnja kriza, a izašli su uglavnom iz alternativnih kulturnih pokreta kao što je Delavsko-punkerska univerza

¹¹ "Kaj je KOKS" (<http://www.koks.si/o-nas/>).

¹² "Liberalna akademija" (http://www.lds.si/si/skupine/liberalna_akademija).

¹³ Usporedi npr. Mojca DRČAR MURKO i dr. (ur.), *Five minutes of democracy. The image of Slovenia after 2004*, Ljubljana 2008.

(Radničko-pankersko sveučilište) koja djeluje u nekadašnjoj vojarni u Metelkovej. Na desnici su nove generacije povezane ponajprije s Katoličkom Crkvom, nekim desnim medijima i sa stranačkim pomlatkom. Za njih je značajna borbenost i strogo držanje u okviru propisanih ideoloških i političkih obrazaca.

U generacijska udruženja japijevskog tipa spada udruženje Yes (Young Executives Society), koje bi povežalo pronicljive, većinom neoliberalistički i klanovski povezane mlade ekonomiste i pravnike te ljude sličnih zanimanja. U udruženju je oko 160 pojedinaca, a osnovano je s namjerom da poveže generaciju mladih i talentiranih pojedinaca i da stvara pozitivnu i poticajnu okolinu u kojoj će mladi neograničeno moći ostvarivati svoj potencijal.¹⁴

Od starijih generacija vjerojatno najveću medijsku rezonantnost ima zagranični pisac i nekadašnji logoraš Boris Pahor, što se može pripisati i njegovoj dubokoj starosti. Zbog nekih njegovih stajališta slovenska ga je desnica pokušala prisvojiti, što joj u cijelosti nije uspjelo jer je povremeno bio kritičan i prema njoj i njezinu vođi Janezu Janši.

Naravno, posebnu obradu zaslužila bi istraživačka i sveučilišna sfera. Ovdje nakon osamostaljenja možemo slijediti proces drobljenja, osnivanja "seoskih sveučilišta", i to posebno raznih fakulteta i instituta uz pomoć političkih i lobističkih veza. Posljedica je toga da ustanove te vrste ne ispunjavaju ni osnovne sveučilišne kriterije, funkcioniraju uz pomoć "letećih profesora" i opsjenarske samoreprodukcije. Vrlo je snažna i misao da je zadatak sveučilišta obrazovati s obzirom na potrebe gospodarstva, da je kritična humanistička inteligencija suvišna, odnosno "trošak". Pokušaj osnivanja katoličkog sveučilišta zbog krize je zasad zastao, ali nije napušten. Ljubljansko sveučilište ostalo je središnja sveučilišna ustanova, najmanje izložena političkom utjecaju i jedina koja se prema međunarodnim ljestvicama uvrštava u uglednija svjetska sveučilišta. Slovenska akademija znanosti i umjetnosti (SAZU) u društvu nema veći odjek, a članstvo u njoj privlačno je ponajprije zbog apanaže koju dobivaju akademici (redovni članovi oko 850 eura, potpredsjednici 1500 i predsjednik 2000 eura neto mjesečno).¹⁵ SAZU ostaje konzervativna institucija zatvorena u sebe, u kojoj je od 95 članova samo 5 žena, što je zbog neprimjerenih izjava novoga predsjednika, elektrotehničara prof. dr. Tadeja Bajde, iznova izazvalo opravdane reakcije intelektualki.¹⁶

Zaključak

Slovenski su intelektualci u povijesti bili preslabi da bi mogli ostvariti veći međunarodni utjecaj. Često su se također našli u ulozi političara, a neki od njih smatrani su "očevima naroda". Na razini pojedinaca istupali su u svim razdobljima slovenske povijesti i bili također ugledni istraživači ili profesori na stranim sveučilištima, a slično je još i danas. Uvijek su bili povezani s intelektualnim gibanjima kod većih naroda te ih pokušali unijeti u Sloveniju

¹⁴ Više o tome: <http://www.yes.si/sl>.

¹⁵ Jožica GRGIČ, "Trije kandidati za predsednika SAZU" (<http://www.delo.si/kultura/dediscina/trije-kandidati-za-predsednika-sazu.html>).

¹⁶ Više o tome: Ranka IVELJA, "Bruselj, mesto za prave ženske" (<http://www.dnevnik.si/mnenja/kolumne/bruselj-mesto-za-prave-zenske->); Blaž PETKOVIČ, "Novi predsednik za več delavnosti na akademiji" (<http://www.dnevnik.si/slovenija/novi-predsednik-za-vec-delavnosti-na-akademiji->); "Protestno pismo ob nastopnih izjavah novega predsednika SAZU o položaju žensk na slovenski akademiji in v znanosti" (<http://www.dnevnik.si/mnenja/pisma-bralcev/protestno-pismo-ob-nastopnih-izjavah-novega-predsednika-sazu-o-polozaju-zensk-na-slovenski-akademiji-in-v-znanosti>).

i prilagoditi odnosima. U vrijeme Austro-Ugarske takav odnos vrijedio je prema njemačkim intelektualnim tokovima, u razdoblju između dva rata prema francuskim i djelomično ruskim (sovjetskim), a jednako vrijedi za kratko razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata. Od pedesetih godina nadalje povećavao se američki utjecaj. U osamdesetim godinama počeli su prisezati na nedefinirani “srednjoeuropski” identitet koji bi ih odmaknuo od balkanskog “jugoslavenstva”. Osamostaljenje Slovenije i globalizacija donijeli su promijenjeno stanje, ali ne nužno nabolje. Vidljiv je bio i uspon nacionalizma i osjećaj samodovoljnosti povezan s nastankom nacionalne države. Gubitkom jugoslavenskoga intelektualnog i kulturnog zaleđa prostor intelektualnog i kulturnog djelovanja sazeo je isto tako mogućnosti za polemičku i kritičku razmjenu mišljenja. Od očekivanog “srednjoeuropskog identiteta” nije – osim prijevoda koje je sponzorirala država, povremenih kulturnih susreta i stipendija – ostalo ništa.

Obnovile su se nekadašnje ideološke podjele. Uključenje u Europsku uniju nije donijelo novi širi intelektualni prostor u koji bi se slovenski intelektualci uključili sa svojim stajalištima, bilo da je riječ o političkoj gradnji Europske unije bilo za šira intelektualna promišljanja o europejstvu i njegovoj sudbini. I na domaćoj su sceni manje doprinijeli u razotkrivanju i rješavanju krize. Nešto intelektualne svježine donio je protestantski pokret, no i to je zamrlo, odnosno sve je više uhvaćeno u mrežu zabetoniranih struktura. Glavni “izvozni artikl” slovenske intelektualne scene i dalje ostaje kontroverzni filozof Slavoj Žižek. No, zato je svjetski najuspješnija slovenska glazbena skupina *Ansambl bratov Avsenik*, koja je prodala čak 31 milijun ploča, a drži i svjetski rekord u neprekidnom muziciranju – više od 300 večeri zaredom! Pjesma *Na Golici* koju možete čuti na svakom sportskom natjecanju najizvođenija je instrumentalna skladba na svijetu. Imamo izvrsne bicikliste, plivače, alpiniste i svjetski poznate izrađivače uskršnjih butara i sendviča te otkrivača najvećeg zlatnog kuglastog pauka. Imamo najstariju lozu i najdublji ponor, najveću maturantsku kadrilu i još mnogo toga. Čini se da su se barem neki sportaši i glazbenici te rukotvorci uspjeli probiti kroz slovenska brda. No, intelektualci danas, možda čak više nego u prošlosti, ostaju iza njih.

Sa slovenskog jezika prevela Ariana Klier

SLOVENIAN INTELLECTUALS TODAY

Through history, Slovenian intellectuals were not strong enough to be influential on an international level. They often dabbled in politics, and some of them were even regarded as “fathers of the nation”. In the 1980s they started to subscribe to an undefined “Central European” identity to in order to distance themselves from the “Yugoslav” one, typical of the Balkans. Slovenia’s emancipation and globalization changed the situation, not necessarily for the better. There was an obvious rise of nationalism and a feeling of self-sufficiency connected to the creation of the national state. With the loss of the Yugoslav intellectual and cultural background, their cultural and intellectual domain narrowed, as much as the possibility for polemicizing and exchanging opinions. Apart from the translations funded by the government, occasional cultural congresses and scholarships, little remained of the expected “Central European” identity, too. Former ideological feuds re-emerged.

Slovenia's EU accession did not provide a new, wider intellectual space for Slovenian intellectuals to contribute to, either in terms of the political aspects of building the EU or in terms of a more wide-ranging intellectual discussion about the nature of the European identity and its fate. Their contribution to revealing and solving the recession also diminished. The protestant movement was a breath of intellectual fresh air but it died out quickly, trapped in the confines of rigid structures. The fact that thousands of the brightest and most educated young people leave Slovenia every year is a result of bad policies and the recession. The chief "export" of the Slovenian intellectual scene, however, remains the controversial philosopher Slavoj Žižek. The Slovenes are famous the world over for their extreme cyclists, swimmers, mountaineers, their sandwich makers and the makers of Easter floral arrangements, the *butara*, as well as the discoverers of the biggest golden orb-web spider in the world. They also boast the oldest vines, the deepest sinkhole in the world, the largest number of high school seniors participating in a cotillion and many other things. It appears that at least some sportsmen, musicians and craftsmen managed to reach beyond Slovenian hills. The intellectuals, however, seem to be lagging behind – now, more than ever.

Keywords: liberalism, conservatism, civil society, the Slovene Writers Association, PEN, Liberal Academy, the "Slovenian Committee for NATO" Society, Forum 21, The Coordination of Cultural Organizations of Slovenia, the Slovenian Academy of Sciences and Arts

Literatura

Igor BRATOŽ, "Pisatelji o izključitvi Janeza Janše" (<http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/pisatelji-o-izkljucitvi-janeza-janse.html>).

Ivo BRNČIČ, "Intelektualec in sodobna družba", *Sodobnost*, 3/1933., br. 4, 153–163.

Mojca DRČAR MURKO i dr. (ur.), *Five minutes of democracy. The image of Slovenia after 2004*, Ljubljana 2008.

Forum 21: Društvo za politična, gospodarska, razvojna, socialna, etična in etična vprašanja (<http://www.forum21.si/o-nas.html>).

Aleš GABRIČ, *Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945–1952*, Ljubljana 1991.

Aleš GABRIČ, *Socialistična kulturna revolucija*, Ljubljana 1995.

Bojan GODEŠA, *Kdor ni z nami je proti nam. Slovenski izobraženci med okupatorji. Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*, Ljubljana 1995.

Jožica GRGIČ, "Trije kandidati za predsednika SAZU" (<http://www.delo.si/kultura/dediscina/trije-kandidati-za-predsednika-sazu.html>).

Ranka IVELJA, "Bruselj, mesto za prave ženske" (<http://www.dnevnik.si/mnenja/kolumne/bruselj-mesto-za-prave-zenske->).

Milosav JANIČIJEVIČ, "Politični in idejni boji slovenskih intelektualcev med obema vojnama", *Sodobnost*, 30/1963., br. 4, 407–569.

"Kaj je KOKS" (<http://www.koks.si/o-nas/>).

Tanja LESNIČAR PUČKO, "Komentar o stečaju Nove revije: megalomanija in še kaj" (<http://knjiga.dnevnik.si/sl/Refleksija/1614/Komentar+o+ste%C4%8Daju+Nove+revije%3A+Megalomanija+in+%C5%A1e+kaj+>).

"Liberalna akademija" (http://www.lids.si/si/skupine/liberalna_akademija).

Jurij PEROVŠEK, *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929*, Ljubljana 1995.

Jurij PEROVŠEK, *V zaželjeni deželi. Slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941*, Ljubljana 2009.

Blaž PETKOVIČ, “Novi predsednik za več delavnosti na akademiji” (<http://www.dnevnik.si/slovenija/novi-predsednik-za-vec-delavnosti-na-akademiji->).

“Protestno pismo ob nastopnih izjavah novega predsednika SAZU o položaju žensk na slovenski akademiji in v znanosti” (<http://www.dnevnik.si/mnenja/pisma-bralcev/protestno-pismo-ob-nastopnih-izjavah-novega-predsednika-sazu-o-polozaju-zensk-na-slovenski-akademiji-in-v-znanosti>).

Božo REPE, *Obračun s Perspektivami*, Ljubljana 1990.

Božo REPE, *Slovinci v osemdesetih letih*, Ljubljana 2001.

Lojze UDE, “Kultura in politika”, *Sodobnost*, 1/1933., br. 2, 55–59.